

THE MINERAL WATERS OF STRELCHA (BULGARIA) AS A FACTOR FOR SOCIAL AND PERSONAL DEVELOPMENT

Veselin Boyadzhiev

Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Bulgaria, v.boiadjiev@abv.bg

Abstract: Bulgaria's mineral water is among the few natural resources that the country has both in quantity and quality, and make it competitive not only in Europe. The usefulness has been known for centuries and we have enough scientific and practical evidence in this use.

When we make researches about the settlement and the local and regional development we find inconsistency in the meaning and use of our mineral water. This article is not common to the country, so we will limit it to emphasizing only the contrast between the Bulgarian mineral water on the market and the supply of our neighbors. There the local is far more modest, the Bulgarian water is missing, and the established brands from our western Mediterranean competitors, especially Italy and France, are present.

We have had and still have hundreds of usable and unusable mineral springs and boreholes, but the number of settlements that develop the respective economy and healthcare, unfortunately, is small.

Keywords: Bulgaria, Strelcha, mineral waters, medical geography, healthcare

МИНЕРАЛНИТЕ ВОДИ НА СТРЕЛЧА (БЪЛГАРИЯ) КАТО ФАКТОР ЗА СОЦИАЛНО И ЛИЧНО РАЗВИТИЕ

Веселин Бояджиев

Софийски Университет „Св. Климент Охридски“, България, v.boiadjiev@abv.bg

Резюме: Минералните води на България са сред малкото природни ресурси, които страната има и като количество, и като качество, и я правят конкурентна на картата не само на Европа. Тяхната ползност е позната от векове и имаме достатъчно и научни, и практични натрупвания в използването им.

От гледната точка на селищното и на местното и регионалното развитие констатираме непоследователност в осмислянето и използването на нашите минерални води. Тъй като конкретната тема не е общо за страната, ще се ограничим като подчертаем само контраста между българските минерални води на пазара и предлагането у нашите съседи. Там местното е далеч по-скромно, българските води липсват, а присъстват наложилите се марки от западните средиземноморски наши конкуренти, особено Италия и Франция.

При положение, че сме имали и имаме стотици използвани и неизползвани минерални извори и сондажи, броят на селищата, които развиват съответната икономика и здравеопазване, за съжаление, е малък.

Ключови думи: България, Стрелча, минерални води, медицинска география, здравеопазване

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Темата за минералните води в България често е обект на дискусия и спор в обществото. Причината се корени в лошото стопанисване на изворите или, най-често, в липсата на използваемост. Богатството от минерални извори в страната не е достатъчно добре оценено, а някои извори все още не са достатъчно добре проучени.

Целта на настоящето изследване е да проследи проблематиката, свързана с минералните води на град Стрелча, България, и как те допринасят за социалното развитие на населението, на селището и околността.

Обект на изследване е минералната вода, а предмет – процесите, които се явяват вследствие на използването и опазването ѝ.

Тук се задават основни въпроси, свързани със съвременното състояние на минералните води на България и конкретно на град Стрелча и се прави ретроспективен анализ на развитието на селището, свързано с наличието на минерални води.

2. МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

В разработката са използвани следните методи - ретроспективен анализ, статистико-демографски метод, анализ и синтез. Статистическата информация е получена от Националният статистически институт.

Някои география работят по демографските и регионалните проблеми на България и на малките селища - Веселинова (2016, 2018), Зарков (2018), Патарчанов (2018) и други. Веселинова отбелязва, че „Един от

основните и най-важни проблеми в малките населени места е липсата на качествени здравни грижи.“ (Veselinova, N. (2016) Demographic problems of small settlements in Bulgaria. В: Сб. География и приятели. Изд. Парадигма. С., с. 521.)

Темата за здравеопазването и медицинската география в България в последните години сред географите е разработвана от Веселинова (2019, 2021). Според нея: „Медицинската география заема сложен и динамичен кръстопът в научното познание и в социалната практика.“ (Veselinova, N. (2019) Contemporary problems of medical geography in Bulgaria. Volume 15. Book 4. Humanities and social sciences. Burgas. Bulgaria, p. 181)

3. РЕЗУЛТАТИ И АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ

Показваме по различни поводи останките от римските императори, свързани с минералните води на градовете Кюстендил и Хисаря. С удоволствие разказваме как император Константин IV Погонат отишъл да се лекува на минералните извори на Месемврия (дн. Несебър), напуснал сражение с Аспарух в дунавската делта и това било сигнал нас днес да ни има... Според Веселинова: „Върху развитието на селищата въздействие оказват и водите. Повечето от нашите селища са разположени в долините, долинните разширения на реките и около минерални извори...“ (Веселинова, Н. (2016) Приоритети в развитието на източната част на Софийската котловина. Парадигма. С., с. 137).

Тук ще представим резултатите във връзка с минералната вода след Освобождението.

1. Направеното от държавата и изобщо от обществото след Освобождението на България (1878 г.) е много скромно. Селищата с лечебни води и други възможности - климат, лечебна кал, сол,- са оставени на саморазвитие. „Оцеляват“ само малцина - онези с възрожденска закалка и попадналите под влиянието на въздигащите се големи градове. Царската държава е слаба, дори проучването на нашите минерални води върви бавно и те остават непознати и днес на големите информационни и продуктови пазари и борси. През 1930 г. Петров описва минералните води в България. Водата в Стрелча е с температура 39 градуса и е с голяма радиоактивност. По това време химичния ѝ състав не е точно определен. Водата се използва за лечение на ревматизъм, парализи, неврастения и други. (Петров, Т. (1930) Минералните води в България. Главна дирекция на народното здраве, София – Държавна печатница. с. 46)
2. Социалистическата държава се спираше сама, обвързана със съветските догми за задължителната индустриализация, и то ако може (няма как да не може) - с тежката индустрия. Така докато западните държави се възстановяваха след войната и в края на 50-те години навлязоха в нова обществена епоха на постиндустриалното общество, ние процъфтявахме в Белене, ликвидирахме частната собственост, създавахме материалите за филми като „Село край завод“ (а не е ли обратното?), „Селянинът с колелото“, „Преброяване на дивите зайци“ и т.н. Вапцаров мечтаеше за бетон и стени, П. Пенев не успя от земсист да стане певец - коминджия. По някои време, когато от края на 60-те години следвоенното възстановяване и екстензивните фактори започнаха да се изчерпват, държавата потърси нови, също неинтензивни възможности поне за притъпяване на идващата демографска селищна и стопанска криза. Управленците знаеха, че е въпрос на време всичко да се събере в политическа криза и промяна. Като част от желанието поне да се отдалечи бъдещият 10-ти ноември от 1989 г., властта предприе повторение на политиките на западните индустриални държави, които предвид изпреварването ни, бяха правили още от края на XIX и началото на XX век. „Родиха се“ режимните селища като курортните. И толкоз.
3. Сега всичко е в ръцете на частния бизнес. Като знаем неговия произход, образованието и професиите на нашите бизнесмени, за какво селищно и местно развитие да пишем и очакваме? Най-сетне се създаде и туристическо министерство, все в същия дух на упование на екстензивния количествен фактор. Днес, традиционно, и хвалбите, и оплакванията, са насочени към количеството. Искат се повече пари, земя, завладяване и дори ликвидиране на всякакви природни дадености, в името на бетон, стъкло, асфалт...Отстреща, хвалещите, по правило управляващите политици и чиновници отвръщат със същото - цитират се всякакви количествени показатели - пари, туристи, самолети, хотелски места, мероприятия по развлечение на туристите. Бъдещето си остава същото - неясно и несигурно.

Как стоят нещата в Стрелча? Тук всичко е и по старому, традиционно, и по новому, досега непознато.

Няма доказателства, например като от близкия Хисар, за трако-римско наличие и използване на минерални води. Има недоказано предание за каменна плоча с бога Асклепий, която обаче е загубена. Друго предание, което ние приемаме, е за периодическата поява и изчезване на минерални извори като част от големи

земетресения в средните векове. Близо до днешния главен сондаж в центъра на града е съществувала една от 7-те стрелешки черкви, която е била там заради лековития извор с топла вода.

Живелите поне два века тук турци не са си направил труда да построят поне един хамам. Джамията им явно е била българска черква, а дори във въстанието от 1876 г. се пише за дървена конструкция за ползване на минералната вода в центъра на селото. Явно сезонно и съвсем неясно, особено на фона на исляма. Незнанието и здравата култура на населението са били толкова примитивни, че дори съществуващ извор на някаква топла вода не ги е подтиквал към хигиена. Така на около километър по течението на река Луда едно топло изворче е образувало блатце, в което е потънала биволица. И селяните реагирани като го покрили във вършини и тръни...Едва при строежа на моста на жп линията от Пловдив за Панагюрище на инженерите - белогвардейци изпаренията им направили впечатление. Те изчистили тръните, направили изкоп и се къпели и киснели в него.

Изследванията на водите и строежа на градската баня, създадена с парите на държавата, общината и с помощи от местното население, става облагородяването и на този малък минерален извор. Строи се малко басейнче, навес, а местното население го кръщава Банчето, сиреч малката баня.

От незапомнени времена в долния край на единия църковен двор в центъра на селото има чешма с няколко чучура с хладка вода. Това е Горещата чешма (чешма), около която се създава възрожденския и следосвобожденския център на Стрелча - площад за главното хоро и място за съобщения от властта, изгражда се чаршия от работилници, магазини, фурни, ковачници. Така пространството между храма и чешмата се използва най-интензивно. А някогашният храм е разрушен във въстанието от 1876 г. и на негово място още в снега на 1878 г. селяните строят нов храм - Св. Неделя Огняна - името е свързано с чешмата. По-късно разрушиха храма за да въздигнат не одобряван и от тях партизански паметник. Той чака все още своето преместване и възстановяване на черквата!

И тъй като първият модерен устройствен план на селото е правен от правоспособни архитекти, част от водата на Горещата чешма е закарана до южната махала Буу бряг, където е построена Чучуловата чешма, по името на рода от околните къщи. При демокрацията водопровода до тази чешма бе прекъснат.

А в миналото от минералната вода за старата баня се отделяше за близка работилница за лимонада. Стрелча някога бе може би единственото наше селище, което пиеше собствена качествена лимонада с минерална вода. Днес не само, че няма лимонададжийницата, но дори и Горещата чешма се оказва с вода вредна за здравето...Какво ли са пиели миналите поколения, също с техните дълголетници?!

4. ДИСКУСИЯ

До тук все старо, но какво ново? Всъщност новото започна от 80-те години на миналия век. Слухът разказва, че видни французи са пожелали да развият в България минерален курорт, по подобие на техните. Изборът е бил за Велинград, но ресурси свободни не е имало. Вниманието се е насочило към Стрелча, а за модел е избран санаториум от съветски град Есентуки, с който Стрелча естествено се побратимява. Планира се луксозен курорт за „наши“ и платежоспособни чужденци. Започват грамадни изкопи, но идва ноември 1989 г. и всичко остава спомен...Поради пропадналите намерения да се приватизира почивната станция на МВР заедно с нея загина и открития й минерален басейн. Но пък се появили няколко нови басейна с минерална вода. Наред с общинския басейн с плаж и няколкото басейни на хотели се добави и нов маломерен покрит басейн до градската баня. Той работи целогодишно и това прибавя плуването към учебните програми. В комплекса Роза наред с другите процедури се използва и поморийска лечебна кал. Откриха се няколко публични чешми в централната част на градчето. Край тях може да се видят често хора и автомобили, както от Стрелча, така и от Панагюрище, Копривщица и околните села, които наливат минерална вода за пиене и готвене. С изключение на чакалния в градската баня, не може да се видят указания за ползването на водата. Хотелчетата и къщите за гости никнат една след друга. Чувства се остра нужда от снабдяване с минерална вода по сградите. От години се говори за нуждата стария сондаж да се почисти от налепи и да се направи един или два нови сондажи. Но дотук...Банчето стои в рамките си от преди социализма...Използва се сезонно, но славата му за лечение на очите вече привлича гости и от чужбина.

Има затапени сондажи по Луда Яна, защото са свързани със сондажа за градската баня.

С Решение № 153 на Правителството от 24 февруари 2012 г. са определени имената и обхвата на различните степени курорти. Според него в републиката има 19 „балнеолечебни курорти с национална значение“, 35 „балнеолечебни курорти от местно значение“, 5 „климатични планински курорти с национална значение“, 50 „климатични планински курорти с местно значение“ и 18 „климатични морски курорти с национално значение, 16 „климатични морски курорти с местно значение“. За нашия случай важни са следните факти. Стрелча е обявена за национален балнеоложки курорт с Решение на Правителството № 331 от 1969 г. Наоколо са националния балнеоложки курорт – село Баня, община Панагюрище (на 18км), Планински

курорти с местно значение са съседните град Копривщица (на 24 км) и панагюрското село Панагюрски колонии (на 25 км).

Ниското съдържание на сероводород засега е пречка за прякото бутилиране и хората държат налятата минерална вода няколко дни в шишета с отворена капачка, докато газът излезе. Опитът на един пловдивски бизнесмен и друг от Панагюрище да бутлират стрелешка минерална вода досега не успяха. През това време най-сетне държавата предаде минералните находища в общинско разпореждане. Заедно с нови технологии за обезмирисяване вече има възможност да се развие дейност за бутилиране. Особено при прокаране на нови сондажи. По този повод, според Веселинова: „...болестни състояния се повлиявали добре от чистия въздух, минералните води, някои билки, които подобрявали състоянието на заболелия, различни храни и начин на хранене, двигателна активност, упражнения за ума, достатъчен сън и отдих сред природата“ (Веселинова, Н. (2021) Медицинската география – постижения и надежди. Изд. Парадигма, С., с. 54) Реално град Стрелча може да предложи всичко това.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Днес белнеолечебното дело в Стрелча е водещата икономика и заедно с маслодайната роза и двете розоварни дава различни неизползвани възможности. Към тях трябва да се добави общинската власт и местната кооперация, която е втората в днешната Пазарджишка област.

Стрелча като курорт все още е недостатъчно известна у нас, а в чужбина почти не е позната. Засега чужденците са голяма рядкост. Тишина, малки мащаби, чистота, ниски сравними цени, наличие на жп линия до Пловдив, преки шосета до София, Пловдив, Пазарджик, съседи са Панагюрище и Копривщица - това са сравнителни предимства, които не са за пренебрегване. Може да се добавят археологическите и историческите забележителности, както и местното население, което по правило е поне със средно образование. Повишаване на качеството, целогодишната заетост, рязкото нарастване на рекламата чрез местни, национални и международни канали, - това е бъдещето.

ЛИТЕРАТУРА

- Бояджиев, В. (2001). Програмата Лидер като инструмент на регионалната политика. Сб: Основни проблеми на географското образование във ВУЗ, Сб: Основни проблеми на географското образование във ВУЗ, Свищов
- Бояджиев, В. (2009). Медицинската география в Италия. Сб. Доклади, Симпозиум „Природа – здраве“, Българско дружество по медицинска география, Издателство на Съюза на учените в България, С.
- Веселинова, Н. (2016). Приоритети в развитието на източната част на Софийската котловина. Парадигма, С.
- Веселинова, Н. (2021). Медицинската география – постижения и надежди. Изд. Парадигма, С.
- Петров, Т. (1930). Минералните води в България. Главна дирекция на народното здраве, София – Държавна печатница.
- Veselinova, N. (2016). Demographic problems of the small settlements in Bulgaria. Сборник в чест на 60 годишнината на проф. В. Бояджиев. Изд. Парадигма, С.
- Veselinova, N. (2019). Contemporary problems of medical geography in Bulgaria. Volume 15. Book 4. Humanities and social sciences. Burgas. Bulgaria
- Boyadzhiev, V., V. Zarkov, N. Veselinova, Pl. Patarchanov (2018). Socio-economic approach in subdividing territory into regions in Bulgaria – traditions, current achievements and problems <http://science.uard.bg/index.php/regions/article/view/435/374> (последно ползван на 26.01.2020 г; 14:18 ч.)
- Решение на Правителството № 33/1969 г.
- Решение № 153 на Правителството/24 февруари 2012 г.
- https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/cohesion-fund/ (24.06.2021 г; 13:07 ч.)
- www.nsi.bg (30.06.2020 г; 19:37 ч.)
- <https://www.strelcha.bg/> (30.05.2020 г; 18:17 ч.)